

Voloshy`noyi / I. V. Goryachok, M. Zubchy`k // Pedagogichna osvita: teoriya i prakty`ka : zbirny`k naukovy`x pracz` K-PNU imeni Ivana Ogiyenka. – Kam'yanecz`-Podil`s`ky`j : PP Zvolejko D. G., 2014. – Vy`pusk № 1 (16). – S. 139–141.

6. Yeliseyeva S. Pro suchasni pidxody` do organizaciyi navchannya na urokax ukrayins`koyi movy` j literatury` / Svitlana Yeliseyeva // Ukrayins`ka mova j literatura v serednix shkolax, gimnazyax, liceyax, kolegiumax. – 2011. – № 11–12. – S. 92–98.

7. Kuchy`ns`ka I. O. Ideyi patrioty`chnogo vy`xovannya u pedagogichny`x poglyadax Nily` Voloshy`noyi / I. O. Kuchy`ns`ka // Pedagogichna osvita: teoriya i prakty`ka : zbirny`k naukovy`x pracz` K-PNU imeni Ivana Ogiyenka. – Kam'yanecz`-Podil`s`ky`j : PP Zvolejko D. G., 2014. – Vy`pusk № 1 (16). – S. 156–160.

8. Naukovi osnovy` metody`ky` literatury` : navch.-metod. posibny`k / za red. doktora ped. nauk, profesora, chlena-korespondenta APN Ukrayiny` N. J. Voloshy`noyi. – K. : Lenvit, 2002. – 344 s.

9. Nova ukrayins`ka shkola: konceptual`ni zasady` reformuvannya seredn`oyi shkoly` [Elektronny`j resurs] / zag. red. M. Gry`shhenka. – Ky`yiv, Ministerstvo osvity` i nauky` Ukrayiny`, 2016. – 34 s. – Rezhy`m dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

10. Suxomly`ns`ky`j V. Shhob dusha ne bula pustoyu / V. O. Suxomly`ns`ky`j // Vy`brani tvory` : U 5 T. – K. : Rad. shk., 1976–1977. – T. 5.

11. Taranik-Tkachuk K. V. Metody`chni rekomendaciyi shhodo vy`vchennya ukrayins`koyi literatury` v zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladax u 2013–2014 navchal`nomu roci / K. V. Taranik-Tkachuk // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2013. – № 7–8. – S. 2–8.

12. Shulyar V. Spadshhy`na profesora N. Voloshy`noyi i metody`chni imperaty`vy` suchasnogo uroku literatury` / Vasy`l` Shulyar // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2014. – № 1. – S. 22–25.

Отримано редакцією 12.04.2018 р.

УДК: 373.5.016:821.161.2

DOI 10.31376/2410-0897-2018-1-37-102-112

Наталія Валеріївна Гоголь,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
української мови, літератури та методики навчання
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: natashagogol75@gmail.com

ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ СПАДЩИНІ Н. Й. ВОЛОШИНОЇ

У статті на основі аналізу науково-методичних праць Н. Й. Волошиної окреслено проблему навчання учнів основної школи мистецтва виразного читання на уроках української літератури, розглянуто методи та прийоми роботи з текстом художнього твору, спрямовані на формування в учнів умінь виразно читати художні твори різних жанрів, проаналізовано методичний апарат підручника «Українська література 5 клас» (автори: Н. Й. Волошина, О. М. Бандура). У роботі зацентовано увагу на особливостях уроку літератури як дослідженні мистецтва слова й естетичного виховання молодших підлітків, формування у них засобами виразного читання емоційно-ціннісного ставлення до прочитаного.

Ключові слова: учитель-словесник, учень, урок української літератури, мистецтво слова, виразне читання, естетичне виховання, Ніла Йосипівна Волошина.

Постановка проблеми. Українська література як мистецтво слова є носієм потужного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі. Вона допомагає збагачувати внутрішній світ людини, формувати у неї сильний характер, широкий світогляд, особисту культуру, спрямовувати її морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичні смаки.

Зміст літературної освіти базується на засадах загальнолюдських і національних цінностей, принципах гуманізму й демократії. Навчальні заклади повинні забезпечити високу якість педагогічного процесу, всебічний розвиток і виховання молодого покоління відповідно до нових завдань і потреб суспільства, що, у свою чергу, вимагає внесення істотних змін і в процес підготовки педагогічних кадрів. Сучасний педагог має стати справжнім майстром своєї справи з високим рівнем знань і вмінь у всіх сферах педагогічної діяльності.

Необхідною умовою досягнення високої професійної майстерності педагога є оволодіння ним

основами теорії і практики мистецтва слова, ораторського мистецтва та виразного читання. Учителю-словеснику має досконало засвоїти основи теорії виразного читання, а саме:

1. Добре знати техніку мовлення в єдності її елементів як необхідну передумову словесної дії і правильно нею користуватися (управляти диханням у процесі мовлення, читання, володіти правильною і чіткою дикцією, силою, чистотою і висотою голосу, орфоепічними нормами вимови).

2. Досконало знати положення, зміст і значення засобів логіко-емоційної виразності читання (мовні такти, паузи, логічні наголоси, мелодика, темп, емоційне забарвлення тексту) і вміло користуватися ними, розуміти послідовність їх застосування; способи членування тексту на мовні такти, шляхи визначення логічних (тактових) і головних наголосів у єдності з мелодикою і темпом; способи визначення емоційної функції наголошених слів.

3. Знати принципи застосування позамовних засобів виразності у процесі мовлення та читання (поза, жести, міміка).

4. Уміти підготувати твір для читання та аналізу його з дітьми (літературознавчий та дійовий аналіз).

5. Знати особливості читання і переповідання творів різних жанрів [15, с. 7–8].

Володіючи теоретичними основами і практичними вміннями виразного читання, виконавець залучає до творчості слухачів, впливає на їхні почуття, розум, волю тощо. Виразне читання у школі – це засіб впливу на всебічний розвиток дітей через твори художньої літератури різних жанрів, інші джерела писемної мови, безпосереднє слово вчителя.

Залучення учнів основної школи до художньої літератури як до мистецтва слова, розвиток та виховання дітей її засобами – одна із важливих і складних проблем сучасної школи. Мистецтво слова дозволяє розкривати перед учнями багаті художньо-пізнавальні можливості, вчить школярів сприймати через літературний твір навколишній світ та одержувати від читання глибоку естетичну насолоду. Завдання вчителя-словесника – озброїти дитину естетичними знаннями, допомогти їй у виборі естетичних критеріїв, оцінних суджень, контролювати оцінку діяльність учнів, активно впливати на неї та формувати її [6, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз і узагальнення наукового досвіду дає підстави стверджувати, що проблему теорії і практики виразного читання досліджували вчені, а саме: Г. Артоболевський, Н. Бабич, В. Бадер, М. Баженов, Б. Буяльський, Л. Варзацька, Н. Волошина, Т. Завадська, В. Горецький, Є. Дмитрієва, Т. Запорожець, А. Капська, Т. Ладиженська, С. Нікольська, Г. Олійник, Л. Павлова, М. Рибнікова, Є. Язовицький та інші. Їхні підходи до визначення проблеми виразного читання відображені в основних положеннях теорії виразного читання (техніка читання, логіка мовлення, емоційно-образна виразність, особливості читання творів різних за жанрами). У навчально-методичному посібнику «Формування в учнів основної школи (5–6 класи) естетичної оцінки художнього твору в системі безперервної літературної освіти» та низці наукових статей ми подаємо методичні рекомендації вчителям-словесникам щодо навчання учнів мистецтва виразного читання творів різних жанрів [6].

В українській методиці дедалі частіше наукова школа професора Н. Волошиної стає об'єктом дослідницьких студій. Науково-методичний доробок та характеристика методологічних основ педагогічної концепції вченої, її внеску в розвиток методики української літератури, естетичного виховання особистості на уроках літератури стали об'єктами наукових досліджень Л. Базиль, В. Гриневича, Н. Диги, Т. Дятленко, С. Жили, Н. Логвиненко, Л. Овдійчук, С. Привалової, О. Семеног, В. Шуляра, Т. Яценко та інших учених.

Автори наукових розвідок різнобічно аналізували вибудовану Н. Й. Волошиною концептуальну парадигму літературної освіти школярів в Україні, наукові основи методики вивчення української літератури в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, концептуальні позиції програмо-підручникотворення, розкривали аспекти педагогічних поглядів вченої щодо естетичного виховання особистості на уроках української літератури.

Формулювання мети статті – на основі аналізу науково-методичних праць Ніли Волошиної окреслити проблему виразного читання як засобу естетичного виховання учнів основної школи на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу. Проблема естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова посідає вагомe місце у наукових дослідженнях доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Ніли Йосипівни Волошиної. Ніла Йосипівна – автор понад 300 актуальних праць із загальних проблем виховання та методики української літератури в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, ролі літератури у формуванні національної свідомості особистості, зв'язку літератури з іншими видами мистецтв, аналізу художнього твору, сучасного уроку і підручникотворення, професійного становлення вчителя тощо.

Під безпосереднім керівництвом та за участю Н. Й. Волошиної розроблялися Концепція літературної освіти в Україні, Державний стандарт базової і повної середньої освіти (змістові лінії літературної освіти) початку ХХІ століття. Учена плідно працювала над створенням програм і підручників з української

літератури. Ніла Йосипівна – співавтор шести підручників з української та російської літератур, окремі з яких були удостоєні першої премії НАПН України.

Проблема естетичного виховання молоді різнобічно представлена низкою навчально-методичних праць ученої, а саме: «Виховання почуття краси» (1972, співав. О. Р. Мазуркевич), «Позакласна робота з літератури й естетичне виховання учнів» (1973), «Виховання почуття прекрасного на уроках читання» (1974), «Естетичне виховання засобами художньої літератури» (1976), «Літературні екскурсії як засіб естетичного і патріотичного виховання учнів» (1976), «Підручник літератури і морально-естетичне виховання учнів» (1983), «Виховна сила художнього слова» (1987, у співавт.) та багатьох інших, докторській монографії «Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури» та докторській дисертації «Теоретичні й методичні засади естетичного виховання учнів у процесі вивчення української літератури в середній школі» (1995).

У науково-методичних працях, публікаціях у періодичних виданнях Н. Й. Волошина підкреслювала цінність умінь учителя й учня чуттєво сприймати і сповідувати красу, художність, довершеність мистецьких форм, гармонію навколишньої дійсності, любити поетичне, гарне і прекрасне в житті й мистецтві.

Ніла Йосипівна розглядала урок літератури як творчий процес, у якому учень під керівництвом учителя виконує функції літературознавця, критика, письменника, перекладача, пізнає знакові імена і твори української й зарубіжної літератури. Завдання літературної освіти Ніла Йосипівна вбачала у розвитку в учнів художнього смаку, інтересу до книги, вихованні культури читання, виробленні емоційного сприймання й осмислення мистецтва слова.

Н. Й. Волошина наголошувала, що «від естетичних почуттів, емоцій і переживань до естетичної діяльності, застосування типів запитань і завдань, спрямованих на формування естетичних понять, почуттів, дій» залежить провідна ідея формування естетичної свідомості й діяльності учнів [4, с. 5–6].

Учена переконливо доводила, що повноцінним уроком буде лише тоді, коли на ньому пануватиме атмосфера співдружності, творчості, нестримного бажання учнів відповісти на хвилюючі їх морально-етичні, естетичні проблеми, поставлені письменником. Про що б не говорив учитель, які б твори не читав, він повинен виховувати активного творця свого життя [2, с. 7].

На думку Ніли Йосипівни, завдання вчителя полягає у тому, щоб формувати творчу, активну особистість, її високу культуру та естетичні потреби. Шляхи формування уяви та уявлень дитини, повноцінного всебічного і самостійного осмислення художнього твору є різноманітними. Ніла Йосипівна зауважувала: «В роботі з учнями, у процесі вивчення літератури необхідно зважати на потребу в стимулюванні їхньої творчої діяльності, яка сприяла б естетичному розвитку особистості» [2, с. 3]. Яскравість, конкретність, точність уявлень формуються на основі розвитку вмінь дітей уважно читати, правдиво відтворювати зміст художнього твору у своїй уяві.

Н. Й. Волошина переконливо доводила, що виразне читання тексту вчителем під час роботи з дитячою книжкою сприятиме розвитку емоційної та інтелектуальної чутливості дитини, формуватиме її громадянську, ідейно-моральну позицію і погляди, розвиватиме естетичні смаки і потреби у читанні, сприятиме введенню школярів у широкий і пізнавальний світ книги. Якщо учням цікаво слухати художній твір, то кожен момент спілкування із книгою забезпечить їм різнобічне пізнання світу, сприятиме розвитку психічних процесів: аналізу, узагальнення, висловлення оцінних суджень, встановлення причиново-наслідкових зв'язків тощо.

Виразне читання художніх творів, у яких розкривається внутрішній світ переживань, думок, мрій людини, розширює життєвий досвід дітей, сприяє усвідомленню ними цінностей та норм поведінки, визнаних суспільством. Осмислення змісту творів, у яких описано почуття і вчинки дійових осіб, викликає у дітей глибоке співпереживання, що є своєрідним особистісним засобом освоєння дійсності, дозволяє їм зрозуміти внутрішній світ інших людей.

Засобами художнього слова, на думку Ніли Йосипівни, здійснюється цілеспрямоване формування морально-етичного та естетичного досвіду дітей, залучення їх до адекватного сприймання прочитаного, зіставлення власного «я» із поведінкою інших людей. Співтворчість і співпереживання читача, висловлення ним особистісного ставлення до подій, вчинків персонажів, описаних у художньому творі, є результатом повноцінного сприймання, розуміння й усвідомлення прочитаного.

Під час підготовки до виразного читання відбувається літературний розвиток учнів: ознайомлення, закріплення і систематизація літературознавчих понять, засвоєння відомостей про письменників. Учні у процесі роботи з текстом художнього твору визначають тему, ідею, аналізують сюжетно-композиційну побудову твору, виділяють головного героя, характеризують дійових осіб, встановлюють зв'язок між автором твору і тематикою його творчості тощо. Різнобічне опрацювання художнього твору передбачає сприймання й усвідомлення учнями змісту у взаємозв'язку з аналізом його форми, тобто засобами відображення дійсності, позиції автора. Метою аналізу художнього твору є залучення дітей до цікавого,

емоційно пізнання, формування у них образного мислення, стимулювання інтересу до читання. Виразне читання спонукає дітей до творчості у різних видах мистецтва: малюванні, співі, музикуванні, захопленні читанням, різноманітних видах праці тощо. Виразне читання створює необхідні передумови для емоційного і креативного спілкування учнів із книгою, навколишнім світом, аналізу власних вражень, почуттів, уявлень, стимулює дітей до літературної творчості. Діти вчать бачити навколо себе дива, уявляти, відчувати, мріяти, складати оповідання, казки, вірші, загадки тощо.

Під час роботи над текстом художнього твору вчитель допомагає учням уявити картини, зображені у творі, усвідомити сутність характерів дійових осіб, мотиви їхньої поведінки, скласти план прочитаного, розкрити підтекст, сформулювати завдання читця. Вправи з виразного читання проводяться тільки після аналізу художнього твору. Учитель-словесник повинен знати основні закономірності виразного читання, щоб постійно удосконалювати і свій виконавський рівень, і допомагати учням поступово оволодівати цим видом мистецтва.

Вагоме місце у процесі роботи над текстом художнього твору Ніла Йосипівна надавала творчій діяльності учнів, яка активізується саме під час навчання мистецтва виразного читання. У програмах, розроблених співробітниками лабораторії методики літератури Інституту педагогіки НАПН України (автори: Волошина Н. Й., Бандура О. М.), проекти програми для середньої загальноосвітньої школи з української і російською мовами навчання вимоги до виразного читання художніх творів висувуються у кожному класі. Так, у початковій школі вчитель закладає основи для формування навичок правильного, швидкого, свідомого і виразного читання, культури мовлення, розвитку мовленнєвого, інтонаційного слуху. Педагог розвиває у дітей техніку читання, формує почуття, уміння правильно оцінювати навколишню дійсність. Завдання вчителя основної школи полягає у тому, щоб систематично, на кожному уроці враховуючи зміст матеріалу, вимоги навчальної програми, психологічні особливості та пізнавальні можливості школярів, поглиблювати їхні знання, формувати вміння виразно читати художні твори різних жанрів.

Так, починаючи із 5 класу, діти засвоюють відомості про основні елементи виразності: паузу, темп, логічний наголос, мовленнєвий такт, інтонацію; від класу до класу розширюють свої знання про виразне читання переказів, легенд, казок, віршів, пейзажів, портретів, прозових творів, байок, діалогів, гуморесок тощо; удосконалюють уміння виразно читати художні твори, науково-популярні, публіцистичні тексти, суспільно-політичні та літературно-критичні статті; практично застосовуючи засвоєні засоби виразності, розуміють поняття підтексту і виконавського завдання, вчать читати за ролями, інсценізувати художні твори, усно малювати, працювати з ілюстраціями тощо.

У підручнику з української літератури для 5 класу подано низку теоретичних статей, а саме: «Про виразне мовлення і читання», «Виразне читання казок», «Пауза, мовленнєвий такт», «Логічний наголос та інтонація», «Темп як засіб виразного читання», «Виразне читання прислів'їв та загадок», «Темп як засіб виразного читання», «Читання п'єси за ролями», «Виразне читання віршів», «Виразне читання діалогів за дійовими особами», «Виразне читання розповіді про внутрішній стан героя», «Виразне читання літературних пейзажів», «Виразне читання літературного портрета» [5]. Також запропоновано вправи з виразного читання та перелік завдань і запитань, спрямованих на повторення засвоєних учнями знань про засоби логіко-емоційної виразності читання.

Ніла Йосипівна наголошувала на важливості розуміння учнями поняття «інтонація», її правильного використання під час читання, мовлення. Після опрацювання розділу «Народні перекази і легенди» учена-методист пропонувала ознайомити учнів із поняттями «логічний наголос», «інтонація». Зі статті «Логічний наголос та інтонація» діти дізнаються, що під час читання у мовленнєвих тактах не всі слова потрібно вимовляти з однаковою інтонацією. Найважливіші із них варто читати з більшою силою голосу, ніж інші. У партитурі тексту слово з логічним наголосом підкреслюється однією рисою. Залежно від того, яке слово виділяється логічним наголосом, змінюється зміст речення. На прикладі приказки «Діло майстра величає» та уривку із п'єси А. Шияна «Котигорошко» Ніла Волошина пояснює учням визначення логічно наголошених слів у тексті та їх важливість для розуміння змісту фрази [5, с. 38–39].

Ніла Йосипівна пропонувала учням ознайомитись із поняттям «інтонація» та записати визначення у зошит. Інтонація – це спосіб виголошення промови. *Intono* – голосно говорити. Це слово латинського походження. У перекладі українською мовою означає тон і манеру вимови, яскраво передає почуття, ставлення до людини, предмета, явища, події. Жодна бесіда, розповідь, читання неможливі без інтонації. Коли людина говорить, вона передає свої почуття, переживання, настрої. Інтонація відтворюється читцем лише після глибокого проникнення у зміст художнього твору, коли він усвідомлює задум письменника, уявляє прочитане. Інтонація вважається якісною, якщо вона щира, природня, непідробна. В устах різних мовців, або навіть одного інтонація може мати різні смислові відтінки. Це залежить від почуттів людини, її настрою, намірів. Інтонація буває оповідною, окличною, питальною, спонукальною, перелічувальною. Залежно від зображуваних подій і почуттів персонажів інтонація під час читання фрагментів тексту може

бути неоднаковою [5, с. 39]. На уроках української літератури Ніла Волошина радила працювати над інтонацією на основі прислів'їв, а також фрази з оповідання Д. Нитченка-Чуба «Вовчєня»: «Скоро про Сірка знало все село». Подану фразу методист пропонувала читати із різною інтонацією: а) радісно, збуджено; б) з докором, засудженням; в) розчаровано; г) твердо, рішуче.

На думку Ніли Йосипівни, інтонаційні вправи варто проводити на кожному уроці літератури. Діти мають читати окремі фрази із відповідною інтонацією, почуттями, наприклад: «Ой, як добре в лісі» (з радістю, захопленням); «Дивіться, тут трясовина» (зі страхом); «Слава Україні!» (піднесено, з гордістю, радістю); «Його втомлене, змучене тіло хотіло відпочинку» (зі знемогою); «Бідна дитина, у неї немає матері» (з почуттям жалю). Під час виразного читання оповідання Є. Гуцала «Лось» учні передають напруженість подій та глибокі переживання хлопчиків відповідною інтонацією, темпом читання, тембром голосу. Події, що розвиваються повільніше, читаються середнім темпом, а епізоди, де швидко розвиваються події, – у прискореному темпі.

Ніла Йосипівна переконливо доводила, що у процесі читання різножанрових текстів (діалогів із п'єс, уривків із прозових творів тощо) у дітей формується вміння добирати відповідну інтонацію, передавати власне ставлення до зображених у творі подій, героїв.

Під час роботи над казкою, на думку Ніли Йосипівни, вчитель повинен звертати увагу дітей на інтонацію, темп читання, логічний наголос. Учитель акцентує увагу дітей на тому, що у казках виражено погляди на добро і зло, на бідних і багатих. Після аналізу казки, характеристики образів, подій, вчинків персонажів учитель має перейти до вправ із виразного читання. Так, наприклад, після ознайомлення зі змістом казки «Названий батько», вчитель разом із учнями ділить її на частини, добирає до кожної із них заголовки, ставить запитання і завдання, які допоможуть прочитати текст казки з відповідною інтонацією. Учні читають фрагменти казки, пояснюють вибір інтонації та її варіації.

На думку Ніли Йосипівни, учні повинні запам'ятати особливості виразного читання казки, а саме:

- казка читається розповідною інтонацією, в середньому темпі: читець-оповідач ніби згадує розвиток подій, вчинків і поведінку персонажів, їх переживання, тому не може говорити швидко;
- текст казки розповідається впевненим тоном, немов у ній зображено цілком реальні, правдиві події, читець-оповідач ніби сам спостерігав, або чув про них від їх учасників, які заслуговують довіри;
- фантастичні моменти передаються дещо пониженим голосом, ніби ви довіряєте слухачам цілком правдиву, але незвичайну і секретну таємницю [5, с. 17].

У підручнику з української літератури для 5 класу вміщено теоретичну статтю «Виразне читання казок», з якої учні дізнаються про основні особливості читання зазначеного жанру [5, с. 17–18]. З метою практичного застосування знань Ніла Йосипівна радила проводити урок виразного читання казки із використанням таких форм роботи, як читання за ролями, інсценування (казки чи її фрагмента), складання власних казок тощо.

У 5 класі на початку навчального року Н. Й. Волошина ознайомлювала учнів із таким елементом виразності, як темп. Термін «темп» походить від італійського *tempo* – час – швидкість чогось (руху, мови), тут – читання. Темп залежить від швидкості вимови звуків, слів, словосполучень і тривалості пауз між ними. Отже, темп – це швидкість виразного читання, мовлення. Темп як засіб виразності потрібно відрізнити від темпу техніки читання, тобто темпу вміння виразно схоплювати зором букви, якими написано слово, і відразу вимовляти його [5, с. 62].

Зі статті «Темп як засіб виразного читання» учні дізнаються про те, що залежно від змісту художній твір може читатися в повільному, середньому або швидкому темпі. Розповідь про події, розважливі вчинки героїв, їх млявий настрій передається повільним темпом. Середнім темпом відтворюються події, що розвиваються рівно, повільно, передається урівноважений внутрішній стан героїв, їхні спокійні висловлювання. Швидко читається розповідь про динамічні, бурхливі події, схвильований настрій персонажів, їх покvapливі вчинки, нервові, часто й уривчасті висловлювання. Під час читання художнього твору темп, залежно від змісту, може змінюватися кілька разів. Такі зміни можуть здійснюватися у межах одного речення [5, с. 62–63].

Ніла Йосипівна наголошувала: щоб правильно визначити темп читання, потрібно глибоко проникнути в зміст твору, чітко уявити зображене в ньому. Дотримання темпу – один із основних засобів відтворення тексту правдиво, яскраво, поетично. Темп, як і логічний наголос та інтонація, допомагають слухачам краще осягнути зміст твору, зрозуміти виражений у ньому настрій, ставлення автора (виконавця) до зображених подій і героїв [5, с. 63].

Для правильного розуміння темпу учнями Ніла Йосипівна радила проводити вправи з виразного читання, використовуючи фрагменти із художніх творів, наприклад: казка І. Франка «Фарбований лис», оповідання Д. Нитченка-Чуба «Вовчєня», легенда «Либідь», трилогія В. Нестайка «Тореадори з Васюківки».

Особливого значення під час виразного читання художніх творів Ніла Йосипівна надавала вмінню

учнів використовувати паузу і мовний такт. Пауза потрібна для правильного поділу тексту на частини. Вона є важливим засобом відтворення настрою, психологічного стану, почуттів героя. З початкових класів учні дізнаються про те, що під час читання відповідно до знаків пунктуації необхідно робити паузи. Ніла Йосипівна наголошувала, що через недостатньо відпрацьовану техніку читання молодший школяр під час читання художнього твору не завжди правильно дотримується різних видів пауз.

Опрацьовуючи статтю «Пауза, мовленнєвий такт», учні основної школи поглиблюють свої знання про паузи, їх різновиди, мовний такт. Пауза (від лат. *pausa* – зупинка) зупинка між мовними тактами, окремими словами, складами слів. На уроках української літератури учні 5 класу запам'ятовують, що паузи можуть бути довгими, середніми і короткими. Зі статті учні дізнаються про те, що тривалість пауз визначається розділовими знаками у реченні. Так, довгу паузу робимо там, де є крапка, двокрапка, три крапки, крапка з комою, кома і тире, знак оклику та запитання. Паузи середньої тривалості відповідають комі та тире. Паузи, що збігаються із розділовими знаками, називаються синтаксичними. У партитурі тексту довгі паузи позначаються трьома рисками, середні – двома, короткі – однією [5, с. 25–26].

Розуміння дітьми пауз та їх тривалостей відбувається під час опрацювання статті «Виразне читання віршів» [5, с. 117–119]. Учні дізнаються про міжрядкову паузу та особливості її застосування. Ніла Йосипівна радила використовувати для читання тексти (або їх фрагменти), у яких представлено різні види пауз (синтаксичні, логічні, психологічні, віршові та фізіологічні).

Під час підготовки до виразного читання віршів учні повинні запам'ятати такі правила:

- 1) вірші читаються, як правило, у середньому темпі;
- 2) прикінцеві слова в рядках вимовляються з ледь помітним посиленням голосу, трохи меншим, ніж слова з логічним наголосом;
- 3) міжрядкова пауза під час перенесення думки з одного рядка на інший завжди коротка;
- 4) якщо наприкінці рядка немає розділового знака, але закінчується мовленнєвий такт, міжрядкова пауза буде середньої тривалості;
- 5) інтонації, логічні паузи під час читання віршів залежать від змісту й настрою творів;
- 6) завдання читця полягає в тому, щоб проникнути в «серце поета», збагнути ідейно-художній задум автора;
- 7) виконавець повинен знати не лише про що йдеться в тексті, але й задля чого він промовляється;
- 8) читаючи вірш, виконавець має перейнятися натхненням поета, пережити те, що відчував автор (ліричний герой) [5, с. 118].

Також у підручнику для 5 класу передбачено опрацювання учнями статті «Виразне читання діалогу за дійовими особами» [5, с. 132–133]. Діти дізнаються про те, як правильно відтворити розмову між дійовими особами, враховувати особливості їхньої вдачі, настроїв під час бесіди, ставлення один до одного і до того, про що вони говорять. Особлива увага звертається на засоби художньої виразності (темп, логічні наголоси, паузи, інтонацію тощо), за допомогою яких учні вчать правильно читати діалоги.

Після опрацювання оповідання М. Коцюбинського «Ялинка» учням пропонується ознайомитися зі статтю «Виразне читання розповіді про внутрішній стан героя» [5, с. 143–144]. У статті акцентується увага на тому, яким чином може передаватися внутрішній стан персонажа під час читання, що необхідно уявити, як правильно визначити інтонацію і темп читання. Для прикладу подано уривок із казки І. Франка «Фарбований лис», розписано партитуру тексту, визначено темп читання та інтонацію.

Також у 5 класі після опрацювання уривку з казки М. Коцюбинського «Хо» («Ранок у лісі») діти дізнаються про літературний пейзаж та його значення у художньому творі, на основі аналізу статті «Виразне читання літературних пейзажів» діти засвоюють інформацію про те, що особливість виразного читання літературного пейзажу полягає у правильному відтворенні його настрою, який під час читання передається за допомогою інтонації [5, с. 149].

Доцільним, на нашу думку, є ознайомлення учнів із поняттям «літературний портрет», а також опрацювання статті «Виразне читання літературного портрета», у якій автор підручника наголошує на особливостях читання літературних портретів, дотримання учнями засобів виразності, формує у дітей уміння уявляти зовнішність дійових осіб та відчувати їх внутрішній світ [5, с. 167].

Також у підручнику з української літератури для 5 класу подано вправи з виразного читання і перелік завдань, спрямованих на повторення учнями у кінці навчального року знань про засоби логіко-емоційної виразності читання, удосконалення вмінь виразно читати твори різних жанрів.

Виразне читання є важливим компонентом у процесі розвитку мовленнєвої діяльності школярів, засобом естетичного, морально-етичного впливу на учнів, елементом розвитку літературної творчості, засобом формування особистості. Ніла Йосипівна наголошувала, що надзвичайно важливо як у початковій, так і в основній школі формувати в учнів виразність читання, уміння працювати з різними видами текстів, забезпечити максимальний вплив художнього твору на школяра.

Висновки. Ведучи дитину шляхом пізнання художнього твору, допомагаючи їй піднятися над вершинами авторського сприйняття світу, ми збагачуємо її інтелектуально-пізнавальний та морально-естетичний досвід, закладаємо основу для повноцінного вивчення літератури у середній та старшій школі.

Культурне становлення особистості тісно пов'язане з її естетичним вихованням, здатністю сприймати й оцінювати явища художньої творчості та об'єктивної дійсності. У науково-методичних працях Н. Й. Волошина переконливо доводила, що на кожному етапі уроку важливо розвивати думки дітей, їхні почуття та переживання, здійснювати моральне, етичне та естетичне виховання, формувати вміння розуміти й оцінювати художній твір.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі науково-методичної спадщини Ніли Волошиної у старшій та профільній школах.

Список використаних джерел та літератури

1. Базиль Л. О. Роль особистості вченого у формуванні літературознавчої компетентності словесника / Людмила Олександрівна Базиль // Українська література в загальноосвітній школі. – 2010. – № 1. – С. 7–10.
2. Волошина Н. Й. Вивчення української літератури в 5-му класі : метод. посібник / Ніла Йосипівна Волошина. – К. : Пед. думка, 1997. – 144 с.
3. Волошина Н. Й. 3 теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова / Ніла Йосипівна Волошина // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 9–18.
4. Волошина Н. Й. Теоретичні і методичні засади естетичного виховання учнів у процесі вивчення української літератури в середній школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра наук. : 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки», 13.00.02 «Методика викладання (українська література)» / Ніла Йосипівна Волошина ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 1995. – 72 с.
5. Волошина Н. Й. Українська література : підруч. для 5 класу / Н. Й. Волошина, О. М. Бандура. – 3-тє вид. – Освіта, 1997. – 304 с.
6. Гоголь Н. В. Формування в учнів основної школи (5–6 класи) естетичної оцінки художнього твору в системі безперервної літературної освіти / Наталія Валеріївна Гоголь. – Глухів : РВВ ГДПУ. – 2008. – 88 с.
7. Гриневич В. Й. Сучасні підходи до формування у майбутніх учителів умінь аналізувати образи-персонажі художніх творів історичної тематики / Володимир Йосипович Гриневич // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 223–232.
8. Дига Н. В. Творча діяльність професора Ніли Йосипівни Волошиної з проєкцією на сьогодення / Надія Василівна Дига // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 6–7. – С. 2–5.
9. Дятленко Т. І. Принцип неперервності літерної освіти у методичній спадщині професора Н. Й. Волошиної / Тетяна Іванівна Дятленко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – № 5. – С. 8–11.
10. Жила С. О. Бачити художній твір як культурний універсум / Світлана Олексіївна Жила // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 38–50.
11. Логвіненко Н. М. Особливості формування змісту шкільної літературної освіти в наукових працях Н. Й. Волошиної / Наталія Михайлівна Логвіненко // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 103–109.
12. Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник для студентів вищих закладів / За редакцією доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.
13. Ніла Йосипівна Волошина: бібліогр. покажч. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Павленко Т. С., Кириї С. В., Бондаренко В. В.; наук. ред. Рогова П. І.; наук. рец. Логвіненко Н. М.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.; літ. ред. Зозуля С. М.]. – К. : Задруга, 2010. – 200 с. – (Сер. «Ювіляри НАПН України»; вип. 28).
14. Овдійчук Л. М. Естетичні засади вивчення біографії письменника на уроках української літератури в школі / Лілія Миколаївна Овдійчук // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 247–259.
15. Олійник Г. А. Виразне читання: Основи теорії : навчальний посібник / Григорій Адамович Олійник. – К. : Вища школа, 1995. – 207 с.
16. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання. Українська література. 5–11 класи. / Уклад. О. Бандура, Н. Волошина. – К. : Шкільний світ, 2001. – 160 с.

17. Проект програми для середньої загальноосвітньої школи з української і російською мовами навчання. Українська література. 5–12 класи. // Українська література в загальноосвітній школі. – № 5, 2002. – 64 с.

18. Привалова С. П. Сучасний літературознавчий аналіз художнього твору/ Світлана Павлівна Привалова // Четверті Волошинські читання : збірник наукових праць Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 140. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів, 2016. – 428 с.

19. Семенов О. М. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної / Олена Миколаївна Семенов // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 209–216.

20. Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 380 с.

21. Українська література: 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Укладачі Р. В. Мовчан, К. В. Таранік–Ткачук, М. П. Бондар, О. М. Івасюк та ін. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.htm>. – Дата звернення: 10.05.2018.

22. Шуляр В. І. Наукова школа професора Ніли Волошиної як культурологічно-освітній простір (науково-публіцистичний диптих) / Василь Іванович Шуляр // Українська література в загальноосвітній школі. – 2010. – № 1. – С. 2–5.

23. Яценко Т. О. Естетична спрямованість шкільного курсу української літератури / Таміла Олексіївна Яценко // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми : збірник наукових праць / Наук. ред. і упоряд. Логвіненко Н. М. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 117–123.

Наталья Валерьевна Гоголь,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского языка, литературы и методики обучения Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко, e-mail: natashagol75@gmail.com

ВЫРАЗИТЕЛЬНОЕ ЧТЕНИЕ НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ КАК СПОСОБ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ Н. Й. ВОЛОШИНОЙ

В статье на основе анализа научно-методических работ Н. Й. Волошиной очерчено проблему обучения учеников средней школы искусству выразительного чтения на уроках украинской литературы, рассмотрены методы и приемы работы с текстом художественного произведения, направленные на формирование у учеников умений выразительно читать художественные произведения различных жанров, проанализирован методический аппарат учебника «Украинская литература 5 класс» (авторы: Н. И. Волошина, А. М. Бандура). В работе акцентируется внимание на особенности урока литературы как исследования искусства слова и эстетического воспитания младших подростков, формирование у них средствами выразительного чтения эмоционально-ценностного отношения к прочитанному.

Ключевые слова: учитель-филолог, ученик, урок украинской литературы, искусство слова, выразительное чтение, эстетическое воспитание, Нила Иосифовна Волошина.

Nataliya Hohol',

candidate of pedagogical sciences, assistant professor of Ukrainian language, literature and teaching methods Department Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University. e-mail: natashagol75@gmail.com

EXPRESSIVE READING AS A WAY OF AESTHETIC EDUCATION IN N. Y. VOLOSHINA SCIENTIFIC-METHODICAL HERITAGE

Introduction. The article deals with the problem of attracting secondary school pupils to the fiction as the art of the word. Ukrainian literature is the bearer of a powerful charge of spiritual energy, it is able to convey

universal and national values from generation to generation, cultivate them in the human soul. It helps to enrich the person's inner world, to form strong character, wide worldview and personal culture, to direct her moral and ethical potential, to develop intelligence, creative abilities and aesthetic tastes.

A prerequisite for achieving a high professional teacher's skills is mastering the bases of the theory and practice of the art of the word, oratory art and expressive reading. With theoretical bases and practical skills of expressive reading the teacher involves students to creativity, affects their feelings, mind, will etc. Expressive reading at school is a way of influencing the comprehensive development of children through artistic works of different genres, other sources of written language, teacher's direct word.

Purpose. *The main purpose of the article is outlining the problem of expressive reading as a way of aesthetic education of primary school pupils at the lessons of Ukrainian literature on the basis of the analysis the Nila Voloshina's scientific and methodological works.*

Methods. *N. Y. Voloshina offered different methods and techniques during working with the text of artistic work, in order to improve the skills of expressive reading the artistic works. Such as: dialogue, teacher's discourse, mastering the peculiarities of reading the artistic works of different genres by the pupils, reading by roles, staging of artistic works, verbal painting, reading of texts' fragments with corresponding intonation, game tasks, creative work, making the problematic questions, test tasks, work on intonation, temp of reading, timbre of voice etc.*

Results. *The analysis and generalization of scientific experience gives reason to state that the problem of theory and practice of expressive reading was studied by such scientists: G. Artobolevskiy, N. Babich, V. Bader, M. Bazhenov, B. Buyal's'kiy, L. Warzats'ka, N. Voloshina, T. Zavads'ka, V. Gorets'kiy, E. Dmitriyeva T. Zaporozhets', A. Kaps'ka, T. Ladyzhens'ka, S. Nikol's'ka, G. Oliynyk, L. Pavlova, M. Rybnikova, E. Yazovits'kiy and others. Their approaches to determining the problem of expressive reading were reflected in the basic provisions of expressive reading theory (technique of reading, speech logic, emotional and figurative expressiveness, features of reading works of different genres).*

The professor Voloshina scientific school is becoming more and more often the subject of research studies in the Ukrainian methodology. Methodical heritage and methodological foundations of the scientist's pedagogical concept, her contribution to the development of the teaching methods the Ukrainian literature became the objects of scientific research L. Basil', V. Hrinevicha, N. Dygy, T. Dyatlenko, S. Zhyly, O. Semenog, N. Logvinenko, L. Ovdychuk, S. Privalovoyi, V. Shulyara, T. Yatsenko and other scientists.

The task of the teacher is to form a creative, active personality, her high culture and aesthetic needs. N. Y. Voloshina convincingly argued that expressive reading of the text by the teacher during working with the children's book promotes the development of emotional and intellectual sensitivity of the child, forms a civic, ideological and moral position and views, develops aesthetic tastes and reading needs, introduces pupils to a wide and cognitive world of books. The expressive reading of the artistic works, which reveal the inner world of emotions, thoughts, man's dreams, extends the life experience of children, promotes awareness of values and norms of behavior recognized by society. Understanding the works content causes children to a deep empathy, allows them to understand the inner world of other people.

The scholar attached a great importance to the pupils' creative activity in the process of working with the text of an artistic work. The pupils' creativity is activated precisely when they are learning the art of expressive reading. In the programs created by the staff of the Laboratory of teaching methods the literature at the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine (authors: Voloshina N. Y., Bandura O. M.), the requirements for expressive reading of the artistic works are put forward in each grade. N. Y. Voloshina saw the task of the teacher in systematically deepening the pupils' knowledge and skills of expressive reading the artistic works of various genres.

So children should be aware of the basic elements of expression since 5 year of study: pause, temp, logical emphasis, speech tact, intonation. Pupils gradually broad their knowledge about the expressive reading of legends, fairy tales, poems, landscapes, portraits, prose works, fables, dialogues, humoresques etc., improve their abilities in expressive reading the artistic works, scientific-popular works, journalistic texts, socio-political and literary-critical articles, practically use means of expressiveness, study to read by the roles, stage artistic works, orally draw and work with illustrations.

The Ukrainian literature textbook for pupils 5th year of study contains a number of theoretical articles: «About expressive speech and reading», «Expressive reading of fairy tales», «Pause and speech tact», «Logical emphasis and intonation», «Temp as a means of expressive reading», «Expressive reading of proverbs and riddles», «Expressive reading of poetry», «Expressive reading of dialogues by actors», «Expressive reading of literary landscapes», «Expressive reading of a literary portrait», exercises for expressive reading and a list of tasks and questions, which aimed at repeating information about the means of logical and emotional expression of reading.

Originality. *The article outlines the problem of learning the art of expressive reading by the pupils of the secondary school in Ukrainian literature lessons on the basis of the analysis of scientific and methodical works by N. Y. Voloshina. The main attention is paid to the features of the literature lesson as the lesson of aesthetic education*

of younger teens and formatting the emotional and value attitude to the reading by the means of expressive reading.

Conclusion. *Expressive reading is an important component in the development of schoolchildren speech activity, a means of aesthetic, moral and ethical influence on pupils and forming a personality, an element of the development of literary creative work.*

Keywords: *teacher of literature, pupil, Ukrainian literature lesson, art of the word, expressive reading, aesthetic education, Nila Yosypivna Voloshina.*

References

1. Bazy`l` L. O. Rol` osoby`stosti vchenogo u formuvanni literaturoznavchoyi kompetentnosti slovesny`ka / Lyudmy`la Oleksandrivna Bazy`l` // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2010. – № 1. – S. 7–10.
2. Voloshy`na N. J. Vy`vchennya ukrayins`koyi literatury` v 5-mu klasi : metod. posibny`k / Nila Josy`pivna Voloshy`na. – K. : Ped. dumka, 1997. – 144 s.
3. Voloshy`na N. J. Z teorety`chny`x zasad estety`chnogo vy`xovannya uchniv zasobamy` my`steczstva slova / Nila Josy`pivna Voloshy`na // Pedagogika i psy`xologiya. – 1996. – № 3. – S. 9–18.
4. Voloshy`na N. J. Teorety`chni i metody`chni zasady` estety`chnogo vy`xovannya uchniv u procesi vy`vchennya ukrayins`koyi literatury` v serednij shkoli : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stup. d-ra nauk. : 13.00.01 «Teoriya ta istoriya pedagogiky», 13.00.02 «Metody`ka vy`kladannya (ukrayins`ka literatura)» / Nila Josy`pivna Voloshy`na ; Insty`tut pedagogiky` APN Ukrayiny`. – K., 1995. – 72 s.
5. Voloshy`na N. J. Ukrayins`ka literatura : pidruch. dlya 5 klasu / N. J. Voloshy`na, O. M. Bandura. – 3-tye vy`d. – Osvita, 1997. – 304 s.
6. Gogol` N. V. Formuvannya v uchniv osnovnoyi shkoly` (5–6 klasy`) estety`chnoyi ocinky` xudozhn`ogo tvoriv v sy`stemi bezpererвної literaturnoyi osvity` / Nataliya Valeriyivna Gogol`. – Gluxiv : RVV GDPU. – 2008. – 88 s.
7. Gry`nevych V. J. Suchasni pidxody` do formuvannya u majbutnix uchy`teliv umin` analizuvaty` obrazy`-personazhi xudozhnix tvoriv istory`chnoyi tematy`ky` / Volody`my`r Josy`povych Gry`nevych // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – С. 223–232.
8. Dy`ga N. V. Tvorchya diyal`nist` profesora Nily` Josy`pivny` Voloshy`noyi z proekciyeyu na s`ogodennya / Nadiya Vasy`livna Dy`ga // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2012. – № 6–7. – S. 2–5.
9. Dyatlenko T. I. Pry`ncy`p neperervnosti litemoyi osvity` u metody`chnij spadshhy`ni profesora N. J. Voloshy`noyi / Tetyana Ivanivna Dyatlenko // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2013. – № 5. – S. 8–11.
10. Zhy`la S. O. Bachy`ty` xudozhnij tvir yak kul`turny`j universum / Svitlana Oleksiyivna Zhy`la // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – S. 38–50.
11. Logvinenko N. M. Osobly`vosti formuvannya zmistu shkil`noyi literaturnoyi osvity` v naukovy`x pracyax N. J. Voloshy`noyi / Nataliya My`xajlivna Logvinenko // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – S. 103–109.
12. Naukovi osnovy` metody`ky` literatury` : Navchal`no-metody`chny`j posibny`k dlya studentiv vy`shhy`x zakladiv / Za redakciyeyu doktora pedagogichny`x nauk, profesora, chlena-korespondenta APN Ukrayiny` N. J. Voloshy`noyi. – K. : Lenvit, 2002. – 344 s.
13. Nila Josy`pivna Voloshy`na: bibliogr. pokazhch. / NAPN Ukrayiny`, Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrayiny` im. V. O. Suxomly`ns`kogo; [uporyad.: Pavlenko T. S., Ky`rij S. V., Bondarenko V. V.; nauk. red. Rogova P. I.; nauk. recz. Logvinenko N. M.; bibliogr. red. Ponomarenko L. O.; lit. red. Zozulya S. M.]. – K. : Zadruga, 2010. – 200 s. – (Ser. «Yuvilyary` NAPN Ukrayiny`»; vy`p. 28).
14. Ovdijchuk L. M. Estety`chni zasady` vy`vchennya biografiyi py`s`menny`ka na urokax ukrayins`koyi literatury` v shkoli / Liliya My`kolayivna Ovdijchuk // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – S. 247–259.
15. Olijny`k G. A. Vy`razne chy`tannya: Osnovy` teoriyi : navchal`ny`j posibny`k / Gry`gorij Adamovy`ch Olijny`k. – K. : Vy`shha shkola, 1995. – 207 s.
16. Programy` dlya zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ukrayins`koyu i rosijs`koyu movamy` navchannya. Ukrayins`ka literatura. 5–11 klasy`. / Uklad. O. Bandura, N. Voloshy`na. – K. : Shkil`ny`j svit, 2001. – 160 s.
17. Proekt programy` dlya seredn`oyi zagal`noosvitn`oyi shkoly` z ukrayins`koyi i rosijs`koyu movamy` navchannya. Ukrayins`ka literatura. 5–12 klasy`. // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – № 5, 2002. – 64 s.
18. Pry`valova S. P. Suchasny`j literaturoznavchy`j analiz xudozhn`ogo tvoriv / Svitlana Pavlivna Pry`valova // Chetverti Voloshy`ns`ki chy`tannya : zbirny`k naukovy`x pracz` Chernigivs`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni T. G. Shevchenka. Vy`pusk 140. Seriya: Pedagogichni nauky`. – Chernigiv,

2016. – 428 s.

19. Semenog O. M. Pedagogichna majsternist` uchy`telya-slovesny`ka v doslidny`cz`ky`x refleksiyax Nily` Voloshy`noyi / Olena My`kolayivna Semenog // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – S. 209–216.

20. Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – 380 s.

21. Ukrayins`ka literatura: 5–9 klasy`. Programa dlya zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv / Ukladachi R. V. Movchan, K. V. Taranik–Tkachuk, M. P. Bondar, O. M. Ivasyuk ta in. / [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.htm>. – Data zvernennya: 10.05.2018.

22. Shulyar V. I. Naukova shkola profesora Nily` Voloshy`noyi yak kul`turologichno-osvitnij prostir (naukovo-publicy`sty`chny`j dy`pty`x) / Vasy`l` Ivanovy`ch Shulyar // Ukrayins`ka literatura v zagal`noosvitnij shkoli. – 2010. – № 1. – S. 2–5.

23. Yacenko T. O. Estety`chna spryamovanist` shkil`nogo kursu ukrayins`koyi literatury` / Tamila Oleksiyivna Yacenko // Teoriya i metody`ka navchannya ukrayins`koyi literatury` : aktual`ni problemy` : zbirny`k naukovy`x pracz` / Nauk. red. i uporyad. Logvinenko N. M. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – S. 117–123.

Отримано редакцією 28.05.2018 р.

УДК: 37. 013 : 001 : 37 (477) (092)

DOI 10.31376/2410-0897-2018-1-37-112-118

Марина Володимирівна Бачинська,
аспірантка кафедри педагогіки
та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
e-mail: bmv-maricha37@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВИХ РОЗРОБОК НІЛИ ВОЛОШИНОЇ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему розвитку компетентісно орієнтованої освіти в Новій українській школі. Визначено актуальність компетентісного формування особистості фахівця в умовах сьогодення. Висвітлено погляди відомої вченої й методиста Ніли Волошиної щодо важливості формування компетентісно спрямованої особистості фахівця. Розкрито педагогічне бачення Ніли Йосипівни Волошиної відносно провідних шляхів забезпечення ефективного навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах у контексті компетентісного підходу. Зазначено погляди вченої щодо важливості формування компетентного педагога-словесника та учнів шкіл. Досліджено педагогічний потенціал наукових розробок Н. Волошиної щодо творчого формування особистості в контексті компетентісно спрямованої освіти.

Ключові слова: Ніла Волошина, компетентність, навчальні заклади, освіта, педагог-словесник, творчий розвиток, учні.

Постановка проблеми. Перед вітчизняною освітньою системою на сучасному етапі стоїть завдання сформувати громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності. А формування ключових компетентностей, що відповідають основним видам діяльності громадянина, стає актуальним завданням навчально-виховного процесу [1, с. 41]. В освітній практиці поняття компетентності як цілі освіти стало в останні роки одним із центральних понять. Включення до завдань вищої освіти формування компетентностей майбутнього вчителя та учнів, пов'язане зі змінами методів, способів, форм, технологій навчальної діяльності – основними складовими модернізації освіти взагалі [2, с. 1]. Адже, як наголошується в наукових матеріалах [1], виникає потреба в необхідності змін функцій навчального процесу в освітніх закладах різних рівнів. Вони традиційно були зорієнтовані на отримання, у кращому випадку творче засвоєння суми знань тими, хто навчається. Поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою постає завдання навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя. Актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити людину компетентно використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побутовій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення системи освіти шляхом